

Kultura, Ljudi i knjige

Tatjana Gromača Vadanjel

15.02.2020

Enzo Traverso: „Melankolija ljevice: Snaga jedne skrivene tradicije (XIX. – XX. stoljeće)“

Ljevica je svoj posljednji veliki poraz doživjela bez velikih i slavnih bitaka, bez tipičnog ponosa pobijeđenih. Zbog toga je ona u stanju žalovanja, u osjećanju izgubljenosti „horizonta očekivanja“

S francuskoga preveo Rade Kalanj
TIM press Zagreb, 2018.

Teorijskim djelom „Melankolija ljevice: Snaga jedne skrivene tradicije (XIX. – XX. stoljeće)“, autor Enzo Traverso, sveučilišni profesor, historiograf sa sveučilišta Cornell, daje važan doprinos jednom, historiografski, dosta tihom polju, polju intelektualne historije, koje se bavi ocrtavanjem struktura sjećanja vezanih uz ljevičarske pokrete. Već je i sam pojam sjećanja usko povezan sa osjećanjem melankolije u ljevičarskim pokretima, idejama, stremljenjima, neostvarenim utopijama, a autor će ovo osjećanje melankolije vidjeti kao vrstu skrivene tradicije ljevice, preuzimajući koncept *skrivene tradicije* od filozofkinje Hanne Arendt. Tradicija ljevice je skrivena jer ona naime, pokazuje ovo, kada je riječ o polju kojim se bavi, važno i potrebno djelo, „ne pripada kanonskim elementima socijalizma i komunizma“, sa čime se najčešće pogrešno, plošno povezuje. Sa tom slavnom epohom, istaknuti će Traverso, „u većini slučajeva iluzornom i pogrešnom“, melankolija ljevice uglavnom „ne dijeli trijumfe i velika postignuća.“ Melankolija ljevice, pokazat će ova, kako je u osvrtima okarakterizirana, **„erudijska enciklopedija lijeve boli“**, uzrokovana je težinama mnogobrojnih poraza i gubitaka koji, paradoksalno, mogu postati – upravo uz prihvaćanje i aktualiziranje melankolije, ukoliko se ona shvati na kreativno stvaralački, utopijski način – izgovorom i motivom nužnog uspjeha u sadašnjosti. Melankoliju ljevice uzrokovali su često krvavi i brutalni porazi ljevičarskih snaga - od gušenja Pariške komune 1871., koju je slomio Versailles, preko Spartakističkog ustanka, kojega su dokrajčile njemačke reakcionarne snage, preko republikanske Španjolske, koju je

porazio frankistički fašizam, do državnog udara protiv socijalističke vlade čileanskog predsjednika Salvadora Allendea, 1973. godine...

Enzo Traverso je talijanski povjesničar koji je dugo godina radio u Francuskoj, pa su i njegova djela napisana na francuskome, a fokus njegova istraživačkog rada uglavnom je na modernoj i suvremenoj povijesti. Traverso pripada krugu danas svjetski relevantnih analitičara fenomena totalitarizma, i njegovih raznih verzija, dao je brojne, vrlo zapažene priloge **povijesti židovskog pitanja, osobito razumijevanju složenog odnosa tog pitanja i povijesti ljevice i marksizma**. Intelektualna historija jest glavno područje njegova istraživanja, no bavi se i historijom nasilja u 20. stoljeću – u djelu „The Origins of Nazi Violence“. Poznato je i njegovo djelo „Vatra i krv: Europski građanski rat 1914-1945.“, objavio je više djela na temu židovske moderne, antisemitizma i intelektualne historije. Njegova knjiga „Nova lica fašizma“, analiza suvremenih postfašističkih pokreta, također je prevedena kod nas, i objavljena kod istog izdavača.

U ovoj knjizi Traverso se bavi melankolijom kao specifičnom dimenzijom ljevice, što je do sada samo usputno spominjano, no nikada, kako i u pogovoru knjizi ističe njen prevoditelj, sociolog, sveučilišni profesor, Rade Kalanj, nije bila izdvojeno i cjelovito tematizirana kao zanimljiv i relevantan problem. Traverso izdvaja dimenziju melankolije i promatra je kroz povijest ljevice kao jednu od njenih konkretnih značajki.

No melankolija nije samo tema ove knjige, ona je ovdje i metoda, princip kojim teče istraživanje, obzirom da se Enzo Traverso ne bavi doktrinom ljevice, već njenim revolucionarnim imaginarijem. Tako se uobličava knjiga sačinjena od niza eseja kroz koje se pomno, istraživački veoma kompetentno, osvjetljava – i osvještava – veza klasične tradicije melankolije i kulture ljevice. Traversov je teorijski okvir promatranja blizak političkoj filozofiji, a kroz knjigu interpretativno pristupa materijalima raznih umjetničkih (slikarstvo, film, književnost) i drugih simboličkih tvorbi (arhitektura, teorija i drugo), i, paralelno, provedbi i dokazivanju svoga stajališta. Pri tome, djelo posjeduje empatičan, no ipak i kritičan pogled na historiju ljevice. Takav pogled omogućava spontano **odbacivanje neoliberalne teleologije** koja pobjedu liberalizma vidi kao konačnu i historijski neizbježnu – slično kao što su marksisti nekada pobjedu komunizma smatrali neizbježnom. Autor na jedan način ovim djelom želi razgrnuti, rastvoriti i označiti prostor sa kojega bi u sadašnjosti moglo doći do povratka „principa nade“ za stvaranje društva temeljenih na jednakosti i bratstvu, na principima ljudskosti – nade za koju je trockistički filozof Daniel Bensaid, čijim se idejnim i društvenim djelovanjem autor bavi, zamijetio kako je bila veća na pragu ulaska u 20. stoljeće, negoli je to sada, ulaskom u 21.

stoljeće. No međutim, ističe autor, dugoročno promatrano, ljudska društva ne mogu živjeti bez utopija.

Traverso razmatra sam **pojam melankolije**, uzimajući u obzir njegov razvoj kroz povijest. Freudovski pristup temi melankolije pokazuje kao simplificiran - on smatra da je melankolija određena vrsta patološke žalosti, nesposobnost odvajanja od voljene ili izgubljene osobe ili predmeta, a u tom svjetlu melankolija se pokazuje samo kao zapreka koju nije moguće prevazići kako bi se krenulo naprijed. Međutim, ovo gledište Traverso vidi kao reducirajuće – na temelju vlastitih proučavanja povijesnog iskustva Ljevice, kao i umjetničkih radova nadahnutih ovim iskustvom, on pokazuje kako se melankolija može shvatiti i kao oblik otpora, osvještavajuće polazište za daljnje osnaživanje čije je glavno stremljenje, u skladu sa ovim osvještavanjem, održati privrženost istini. Ovdje se autor poziva na stav povjesničara Reinharta Kosellecka, koji smatra da je **pisana povijest pobijeđenih kritička i bliža istini, dok se povijest pobjednika svojom opijenosti pobjedom od istine udaljava, te** naginje apologetstvu. Tako shvaćena i protumačena, gubitnička pozicija revolucionarnih pokreta, ideja, nastojanja, odnosno melankolija proizašla iz nje, može biti shvaćena kao područje – osjećanje pokretačko za nastojanja koja tragaju za znanjem, za spoznajom, i za intervencijom u sadašnjosti.

Povijest Ljevice, prema perspektivi koju izdiže Traversova pomna analiza, jest povijest poraza, to je činjenica koja njenu melankoliju nezaobilazno čini političkom. Danas, kada su dijalektički resursi Ljevice, koji prije nešto više od pola stoljeća nisu doveli u pitanje ideju socijalizma, smatrajući ga neizbježnim konačnim ostvarenjem, perspektivom koja je neminovna, iscrpljeni, Ljevici koja je, padom Berlinskog zida i propasti, slomom komunističkih i socijalističkih država odnosno političkih, ali i etičkih projekata i uređenja, preostalo je suočavanje sa vlastitom melankolijom kao vrst sukreativnog procesa, čiji je cilj da je ujedini, i da je okrene smislenim projekcijama budućnosti.

Traverso podsjeća na riječi Rose Luxemburg, koje je zapisala nekoliko dana prije svoga pogubljenja: „Za čovječanstvo je jedini izlaz svjetska socijalistička revolucija. Alternativa je pad u barbarstvo.“ On današnje razdoblje – razdoblje poraza – u tom smislu vidi kao prijelazno, u njemu prepoznaje pogodan trenutak za introspekciju i samokritiku same Ljevice. Suočena sa neoliberalnim kapitalističkim svjetskim poretom, nakon svih povijesnih gubitaka i nemalih ljudskih žrtava, koji su, istina, Ljevicu na jedan način i osnaživali, Ljevica **je svoj posljednji veliki poraz**, pad komunističkih režima i – navodnu – konačnu delegitimizaciju marksizma – **doživjela bez velikih i slavnih bitaka, bez tipičnog ponosa pobijeđenih**. Zbog toga je ona u stanju žalovanja, u osjećanju izgubljenosti

„horizonta očekivanja“, ističe on. Neobično je da je u današnje doba globalizacije teško pronaći „globalnu potku alternativne kulture“, napominje autor. Predočavanje, prikazivanje okvira revolucionarne povijesti (što Traverso čini ovim knjigom, podsjećajući na sve revolucionarne povijesne podvige, na njihove tragične žrtve i gubitke, ali i vjeru u ostvarenje cilja kada za to dođe pravo vrijeme), njegovo izdizanje na razinu na kojoj će ona biti nerazdvojan dio moderne povijesti, nadilazi pathos i osjećanje komemorativnosti. Potrebno je, prema Enzu Traversu, raditi na oživljavanju pamćenja, jer je pamćenje socijalizma izgubljeno, skriveno i šutljivo, a ono zahtijeva, prema riječima autora, „da bude iskupljeno“.

Svi se revolucionarni povijesni gubici u tom smislu danas mogu shvatiti kao generator novih ideja i pokreta, koji će biti prilagođeni današnjem vremenu, novome svijetu kojemu ljevica pristupa neprikladnim, starim oruđima – onima naslijeđenim iz 19. i 20. stoljeća. Autor napominje da **današnja ljevica treba inovativno doskočiti trenutku** – ovdje njenu melankoliju, kao i potrebu da se podsjeća na velike i hrabre prethodnike i pokrete, kao i njihove žrtve, vidi kao tlo plodno za rast novih ideja i strategija. Njegovo djelo nije u stanju restaurirati utopiju, no svjestan je činjenice kako revolucija danas ne znači zauzimanje države vojnim sredstvima.

Čini se da Enzo Traverso veliko povjerenje daje kulturnoj prizmi, kroz koju sagledava melankoliju, vjerujući kako ona ima objedinjavajuće djelovanje na svijest, duhovni imaginarij ljevice, svakako i dodatno osnažujuće, jer se njeni povijesni resursi, pokazuje on u ovoj studiji, svojim pomnim analizama i poznatim primjerima iz povijesti likovne umjetnosti, filma, književnosti, filozofije, pokazuju bogati, važni, stimulativni. On osvjetljava razvoj skrivene tradicije ljevice kroz njenu povijest, dimenzije koja je do sada uglavnom zanemarena, a koja prati njenu pojave u Marxovim djelima, sredinom 19. st, pa, preko djela Waltera Benjamina, čijem djelu posvećuje veliku pažnju, i filozofa frankfurtske škole, do filozofa Daniela Bensaida, (naročito je interesantan esej u kojemu se osvrće na melankoliju proizašlu iz propuštenog susreta zapadnog marksizma i antikolonijalizma). Po Traversu, melankolija ljevice, osjećanje i svijest o tragičnoj dimenziji nastojanja, koja kaže da **ništa nije unaprijed dobiveno, kao i da neprijatelj nije prestao trijumfirati**, i da, na vagama vjerojatnosti, barbarstvo nema manje izgleda od socijalizma, postojala je gotovo od njenih početaka, ali je tek nakon trijumfa liberalizma nad socijalizmom, 1989., postala vidljiva (Daniel Bensaid kazao je kako je tada „savez između utopijskog naslijeđa i revolucionarnog projekta razbijen“). Koncept melankolije ljevice autoru ove interesantne studije, što je iznimno važno, omogućava **kritiku teleološke vizije povijesti**, koja je obilježavala marksizam općenito, i naročito razmišljanja ljevice o vlastitim

porazima. Otkrivanje melankolije u slučaju ovakvog koncepta i pristupa svakako znači – a svijest o ovoj dimenziji za samu ljevicu svakako je potrebna, jer utječe presudno na oblikovanja njenih mišljenja i djelovanja u budućnosti, njen unutarnji ethos – i priznanje da također postoji i otvorena mogućnost njenog konačnog poraza.

Autorica: **Tatjana Gromača Vadanjel**,
Prometej.ba

(POD) RAZNO

Esad Zgodić: O zlotvornosti nacionalizma

Prekranjanje istorije: Novi sukobi u senci prošlosti

Damir Omerbegović: Mi i vjernici

Država se raspada, savjetnici rade u otežanim uslovima: Predsjedništvo

ARHIVA

IZDVOJENO

21.01.2020

Femicid je društveni problem, a ne sporadični incident iz privatne sfere

17.01.2020

Tarik HAVERIĆ: Komšić u Bugarskoj

08.01.2020

Raspustiti narod i izabrati drugi?

13.12.2019

Theologia haeretica

DEPOSITUM SENTENTIAE

Amos Oz

Ernesto Sabato